

Hz. MUHAMMED'İN
DEVLET YÖNETİMİNDE
LİDERLİK SİRLERİ
iş ve siyaset hayatı

Doç. Dr. Ahmet Özel

KaraKutu

[Doç. Dr. Ahmet Özel]

14 Şubat 1952 tarihinde Ağrı'nın Taşlıçay ilçesinde doğdu. İlkokulu burada ve Ağrı Cumhuriyet İlkokulu'nda okudu (1963). Erzurum İmam-Hatip Okulu (1966-1972) ve Atatürk Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi'ni bitirdi (1977). Bu fakültede İslam Hukukunda Ülke Mefhumu ve Hukukî Neticeleri adlı tezle doktorasını tamamladı. Antalya müftü yardımcılığı (1978-1983), Diyanet İşleri Başkanlığı Antalya Eğitim Merkezi fıkıh hocalığı (1983-1985) görevlerinde bulunduktan sonra Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Genel Müdürlüğü'nde (daha sonra İslam Araştırmaları Merkezi - İSAM) çalışmaya başladı. 1995 yılında doçent oldu. Bu kurumda Fıkıh İlim Heyeti başkanlığı, Genel Müdür yardımcılığı, Danışma Kurulu üyeliği gibi çeşitli görevler yanında başından beri ansiklopedinin İnceleme Kurulu başkan yardımcılığını yürüttü. 2004 Eylül'ünden itibaren bununla birlikte ansiklopedi çalışmalarıyla ilgili İSAM başkan yardımcısı olarak görevini sürdürmektedir.

Yayımlanmış Eserleri;

a) Araştırma – İnceleme:

1. İslam Hukukunda Milletlerarası Münasebetler ve Ülke Kavramı (doktora tezi, İstanbul 1982; daha sonra İslam Hukukunda Ülke Kavramı: Darülislam – Darülharb adıyla yayımlandı, İstanbul 1984, 1988, 1991, 1998).
2. Hanefi Fıkıh Alimleri (Ankara 1990).
3. İslam Devletler Hukukunda Savaş Esirleri (Ankara 1996).

b) Tercüme:

1. İslam: İdealler ve Gerçekler (Seyyid Hüseyin Nasr'dan, İstanbul 1985, 1996, 2003).
2. Et-Terâtîbu'l-İdâriyye: Hz. Peygamber'in Yönetiminde Sosyal Hayat ve Kurumlar (Kettânî'den, I-III, İstanbul 1990-1993; İkinci baskı: Hz. Peygamber'in Yönetimi, I-II, İstanbul 2003).

Çeşitli ilmî makale ve tebliğleri yanında TDV İslam Ansiklopedisi'ne şimdiye kadar 140, ALECSO'nun Tunus'ta çıkardığı Mevsûatu A'lâmi'l-Ulemâ ve'l-Üdebâi'l-Arab ve'l-Müslimîn adlı ansiklopediye 115 madde, Küveyt'te yayımlanan Mu'cemü'l-Bâbitin li'ş-Şuarâi'l-Arab el-Muâsirîn adlı antolojiye de Arapça şiirleri olan 11 Türk şairini yazmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
I. BÖLÜM: HZ. MUHAMMED'İN YÖNETİM MİSYONU	13
1. Peygamberlik-Yöneticilik İlişkisi	15
2. Yönetimde Başarı Ölçüleri	28
3. Uluslararası İlişkiler Kuramı	36
4. Ordu ve Savaş Stratejisi	47
5. Adalet ve Yargı Sistemi	60
6. Eğitim ve Öğretim Faaliyeti	64
7. Ekonomi ve Mali Düzen	69
II. BÖLÜM: SİYASET ve YÖNETİM	73
1. Yöneten ve Yönetilenler	75
2. Yönetim ve Sorumluluk	75
3. Siyasette Samimiyet - Şahsî Menfaat	78
4. Yöneticilere İtaat	79
5. Halka Yalan Söylemek/Aldatmak	80
6. Danışma	82
7. Kamu Oyu	83
8. Toplumsal Sorumluluk	83
9. Görevi Ehil Olmayana Vermek	85
10. Halka İyi Muamele	87
11. Halkın Sorunlarıyla İlgilenmek ve Aradaki Engelleri Kaldırmak	88
12. Vergi Toplamada Adalet ve İyi Muamele	89
13. Vatandaş Kendisine ve Ailesine Tercih	90
14. Kamu Malı Hususunda Titizlik	91
15. Yabancı Devlet Adamlarına Hediye Vermek ve Almak	93
16. Rüşvet	95
17. Geçim Standardı ve Yolsuzluk	95

18. Yolsuzluk ve Denetim	96
19. Sosyal Güvenlik ve Dayanışma	99
20. Hakkı Halkın İsteğine Üstün Tutmak	101
21. Adalet	101
22. Yargı	103
23. Özel Hayatın Dokunulmazlığı	105
24. Devletin Yolaçtığı Zararları Tazmin	106
25. Meslekî Sorumluluk ve Tazmin	107
26. Alçakgönüllülük	107
27. İnsanlarla İyi İlişkiler Kurmak	109
28. İyilik ve Yardımda Fark Gözetmemek	110
29. Öfke ve Af	111
30. Cömertlik	113
31. Hayvanları Koruma	117
III. BÖLÜM: İŞ HAYATI	121
1. Dünya-Ahret Dengesi	123
2. Çalışmaya Teşvik	124
3. İşini En İyi Şekilde Yapmak	127
4. İşe Erken Başlama	127
5. Ticaret	128
6. İş Hayatında Belge	129
7. Borçluya ve Sıkıntıda Olana Yardım	129
8. Alışverişte Aldatma	130
9. Yalan Yemin	131
10. Haram Kazanç	131
11. Karaborsacılık	132
12. Müşteri Kızıştırmak	132
13. İşçinin Hakkını Vermemek	132
14. Kurnazlık	133
15. Hz. Peygamber Zamanındaki Zenginler	133
16. Dünya Hayatının Geçiciliği	137
17. Kanaat ve Şükür	139
18. Kamu Yararına Hizmet/Bağış/Vakıf	139
19. Bağışta Ölçülü Olmak	141
20. Ashap Zenginlerinin Bağışları	143
EK: HZ. MUHAMMED'İN FİZİKİ ÖZELLİKLERİ VE KARAKTERİ	147
KAYNAKÇA	151

Önsöz

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Hamd yalnız onadır. Bütün elçilerine, son elçisi Hz. Muhammed'e, onun aile ve ashabına sonsuz salât ü selâm olsun.

Mutlak hakikati anlamaya ve insanın yeryüzündeki varlığını anlamlandırmaya yarayacak bir öğretiyeye, insanın kendi varlığının anlam ve amacıyla uygunluk içinde yaşamasını sağlayacak bir yol ve metoda sahip olması gereken her gerçek ve sahîh din ilâhî kaynaklıdır ve aslî durumu üzere kaldığı sürece bu dünya hayatında insana yol göstericilik özelliğini korumaya devam eder. Vahye dayanmayan din olamaz, çünkü Allah bildirmedikçe insanın kendi kendine Allah'a ulaştıracak yolu bulması mümkün değildir. Zayıf ve unutkan bir varlık olarak insan, sınırlı kapasitesi ve kendisini kuşatan sayısız eşyanın ve nefsî tutkularının etkisine açık yapısı sebebiyle yaratılış amacının ne olduğunu, insan olmanın gerçekte ne anlama geldiğini ve bunu nasıl gerçekleştireceğini bilemez. Bunun için de dine, ilâhî bir vahye muhtaç olup ilk insanın aynı zamanda peygamber olmasının da sebebi budur. "Benden size bir hidayet gelir de kim hidayetime tabi olursa onlar için herhangi bir korku yoktur ve onlar üzüntü de çekmezler" (el-Bakara 2/38; ayrıca bk. Tâha 20/123) ve "Eğer sana uymazlarsa bil ki onlar sırf heveslerine uymaktadırlar. Allah'tan bir yol göstericilik olmaksızın kendi hevesine uyandan daha sapık kim olabilir?" (el-Kasas 28/50) meâllerindeki âyet-

Önsöz

lerle benzeri birçok âyet bu ilâhî kılavuzluğun gerekliliğine işaret etmektedir. Kendisini Allah'ın ilk insandan başlayarak çağlar boyunca insanlığa gönderdiği ve Hz. Muhammed'le son şeklini bulan ilâhî mesaj olarak takdim eden İslâm, bütün peygamberlerin yüzyıllar boyunca insanlığa tebliğ ettikleri aynı gerçeği yeniden ifade edip onaylamakla aynı zamanda hem son hem ilk din olarak kendi evrensel karakterine dikkat çeker. İslâm'a göre Allah insanlığa yol göstermek için bir tek din göndermiş olup bütün peygamberler zaman ve şartlara göre pratikle ilgili hükümler bir ölçüde farklı da olsa aynı temel gerçeği, tevhid inancını tebliğ etmişlerdir. "Peygamberler anaları, ayrı, babaları bir kardeşlerdir; dinleri de birdir" (Buhârî, "Enbiyâ", 48; Müslim, "Fezâil", 145) meâlindeki hadis yanında birçok âyette bu husus açıkça ifade edilmiş, her peygamberin kendisinden önceki peygamberlerin tebliğ ettiği mesajı tasdik ettiği ve son olarak da Kur'an'ın gönderildiği belirtilmiştir (Âl-i İmrân 3/3-4; el-Mâide 5/44, 46; en-Nahl 16/123; eş-Şûrâ 42/13).

Vahiy geleneği içinde İslâm'ın bu evrensel özelliği, bizzat dinin kaynak ve mahiyetiyle, insan fitratına uygunluğuyla doğrudan bağlantılıdır. Bu bakımdan Kur'an ve hadislerde geçen **İslâm**, **hanif** ve **fitrat** kavramlarının anlam birliği son derece dikkat çekicidir. İslâm âlimleri arasında genel olarak kabul gören yaklaşıma göre fitrat Allah'ın insan tabiatına bahşettiği yaratıcısını tanıma eğilimi, hakkı benimseme yatkınlığı; haniflik de Allah'ın başlangıçtan itibaren insanlığa bildirdiği, insan tabiatına en uygun olan tevhid dini, Allah tarafından vazedilen aslî din anlamındadır. "Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur, fakat insanların çoğu bilmezler" (er-Rûm 30/30) meâlindeki âyetle "Dünyaya gelen her insan fitrat üzere doğar; sonra anne ve babası onu yahudi, hristiyan ve mecusi (bazı rivayetlerde müşrik) yapar" (Buhârî, "Cenâiz", 79, 80, 93; Müslim, "Kader",

Hız. Muhammed'in Devlet Yönetiminde Liderlik Sırları

22-25) hadisi hanif ve fitrat kavramları arasındaki derin bağa işaret etmekte, insanın Allah'la arasındaki ahd ve ikrar doğrultusunda kendi yaratıcısını tanıma ve kabule yatkın bir tabiatta yaratıldığını, bu tabiata en uygun dinin de Allah'ın kendisine gönderdiği din olduğunu göstermektedir. Bu hadiste her insanın fitrat üzere doğduğuna işaret edilirken sonra anne veya babanın yönlendirmesiyle benimsenen dinler arasında İslâm'ın sayılmaması da fitrat kelimesinin İslâm anlamında kullanıldığını, aksi yönde telkin yapılmaması halinde çocuğun tabii olarak İslâm'ı benimseyeceğini göstermektedir. Bu bakımdan Allah'ın gönderdiği aslı dinden başkasını seçmek fıtrata aykırı bir durum, bir bozulma ve sapmadır. "Ben kullarımın hepsini hanif olarak yarattım, sonra şeytanlar onları (dinlerinden) uzaklaştırdı" (Müslim, "Cennet", 63) meâlindeki kudsi hadis bu gerçeği ifade eder.

İslâm'ın temel kaynağı Kur'ân-ı Kerîm evrenin mahiyeti, insanın kim olduğu, nerede bulunduğu ve sonunun ne olacağına dair verdiği temel bilgilerle genelde varlık ve anlamı üzerine kapsamlı bir yorum olması yanında insanın bu dünyada nasıl yaşaması gerektiğini göstererek, pratik hayatını yönlendirerek kendi varlığını kemale erdirmesini sağlar. Son ilâhî mesajı insanlığa tebliğ eden Hz. Peygamber de bu mesajın en üstün tercümanı olup onun söz ve fiilleri Kur'an'dan sonra İslâm'ın en önemli bilgi ve amel kaynağıdır. İslâm'da Hz. Peygamber'in önemi sadece ilâhî mesajı insanlığa ulaştırmasında değil, "Andolsun ki Allah'ın elçisinde sizin için, Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok ananlar için güzel bir örnek vardır" (el-Ahzâb 33/21) meâlindeki âyette de ifade edildiği üzere bu mesajda sunulan ideal insan (insan-ı kâmil) modelinin nasıl gerçekleştirileceğini yaşayışıyla bizzat göstermesindedir. O hayatı, düşünce ve davranışlarıyla hem en derin manevî hayatın hem en mükümmel sosyal hayatın ölçüsüdür. Hz. Aiş'e Allah Resulü'nün ahlâkı sorulduğun-

Önsöz

da, onun ahlâkının bizzat Kur'an olduğunu söylemesi de (Müslim, "Müsâfirîn", 139) bu gerçeğe işaret eder.

Hız. Peygamber'in liderliği vahiy kaynaklı bir bilgidен kaynaklandığı için hayatın herhangi bir alanıyla sınırlı değildi. O inananların hem dinî ve ahlakî hem sosyal alanda kılavuz edinecekleri, otoritesi bütün bu alanları kapsayan önder ve örnekti. Daha önceki semavi dinlerde olduğu gibi bu geleneğin son halkısını teşkil eden İslâm'da da dinin temeli sayılan tevhid (birlik) fikri, sadece Allah'ın bir olduğuna, ortak ve benzeri bulunmadığına inanmakla sınırlı kalmayıp insanın iç dünyasıyla pratik hayatında gerçekleştirilmesi amaçlanan bir bütünleşme metodudur. Bu da insanın düşünce ve davranışlarında birliği gerçekleştirmesiyle, bölünüp parçalanmamasıyla mümkündür. Her dinde Allah ile insan arasındaki ilişki ve buna bağlı olarak ibadetler en merkezi unsuru teşkil etmekle birlikte İslâm'a göre bu ilişkiyi insanın diğer insanlarla ilişkisinden soyutlamak mümkün değildir. Bir insanın kişisel dindarlığı diğer insanlarla ilişkilerini etkilediği gibi bunun aksi de sözkonusudur. İnsan hayatının birlik ve bütünlüğünü korumayı amaçlayan İslâm dininde ilâhî irade yalnız soyut ve evrensel öğretiler olarak değil ayrı zamanda somut kurallar şeklinde tezahür eder. İslâm insanlardan yalnızca özü sözü doğru, adil, merhametli, sabırlı, kanaatli, yardımsever ve alçak gönüllü olmalarını istemekle yetinmez; değişik şart ve imkanlar içinde bunu nasıl hayata geçirebileceklerini de gösterir.

İslâm, insanın hem Allah'la hem diğer insanlarla ilişkilerini düzenleyen kurallarıyla bütün bir hayat tarzı tasarlar ve hayatın hiçbir alanında maddî ve manevî, dinî ve dindışı ayırımı yapmaz. Aklî ve ruhî eğilimlerle hayvanî arzular arasında gidip gelen insan, yaratıcısının buyruklarına uygun bir şekilde yaşayıp günlük hayatına dinî bir anlam vererek davranışlarını manevî bir merkezle bütünleştirir (tevhid) ve yaratıcısıyla, kendisiyle, diğer insanlarla ve tabiatla barışık, dengeli ve mutlu bir yaşam imkanına kavuşur. İnsan yaratıcısının kendi mü-

Hz. Muhammed'in Devlet Yönetiminde Liderlik Sıraları

kemmelliğini gerçekleştirmesi için bir rahmet olarak bildirdiği ölçülere bağlı kaldığı ölçüde güven ve huzura kavuşacak (el-En'âm 6/82), bu ölçülere sırtını döndüğü ölçüde sıkıntılı, dar ve anlamsız bir hayata mahkum olacaktır (Tâhâ 20/124). Bu bakımdan kişinin hem yaratıcısına hem kendisine hem diğer insanlara karşı samimiyetinin bir ifadesi olan dindarlık ve buna bağlı olarak elde edilen ahlakî erdemler, ferdi mükemmellik kadar toplumun ortak refah ve mutluluğunu sağlayacak mükemmel bir sosyal hayatın da esası sayılmıştır. Böyle bir hayatın gerçekleşebilmesi toplumu teşkil eden fertlerin, var oluşlarını anlamlı kılan bilgi temelini tek tek özümsemeleri ve hayatlarına uygulamaları ölçüsünde mümkündür. İslam siyaset kültüründe, özellikle felsefe geleneği ve siyasetname literatüründe sağlam bir hukuk düzeni kadar fertlerin manevî ve ahlakî donanımlarına büyük önem atfedilmesi de bundandır. Erdemsiz fertlerin oluşturduğu bir toplumun, izlenen yönetim tarzı ne olursa olsun, hak ve hukuku esas alan, ortak refah ve mutluluğu sağlayan bir sosyal ve siyasal örgütlenme gerçekleştirmesi mümkün değildir. Bugün sosyal hayatımızın her cephesinde gözlenen çürümeye paralel olarak gerek siyaset ve bürokrasi gerekse iş hayatında ülkenin ve milletin geleceğini tehlikeye sokacak ölçüde haksızlık, kayırma, suistimal ve soygunun ayyuka çıktığı, nemelazımcılığın, hoşgörüsüzlüğün ve güvensizliğin gittikçe derinleştiği bir ortamda, olan bitenden sorumlu olan zihniyetin hem durumdan şikayet edip hem dini toplum hayatının tümünden dışlamaya yönelik tavırını inatla sürdürmesi sadece bir çelişki değil Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle "uzak (derin) bir sapkınlık"tır (İbrahim 14/3, 18; Kâf 50/27) ve haktan alabildiğince uzak olan bu halin şifa umudu da yoktur. Bu toplum var oluşunu anlamlı kılan manevî ve fikrî temele bağlı kaldığı ölçüde varlığını sürdürebilecek, bugün gelip takıldığı çıkmazda yine rahmet peygamberinin hayat veren ölçü ve tavsiyeleri yolunu aydınlatacaktır. Allah Resulü'nün mübarek hayatının çeşitli yönleri birçok

Önsöz

çalışmaya konu olmakla birlikte üzerinde pek az durulan ve bugün bilmeye ve anlamaya en çok muhtaç olduğumuz bir yönünü inceleyen bu çalışmada önce bir yönetici olarak yüklendiği sosyal misyonun mahiyeti ve uygulamadaki yansımaları üzerinde durulmuş, daha sonra siyaset ve yönetim ile iş hayatına dair altın öğütleri zikredilmiştir. İkinci ve üçüncü bölümlerde, gerekli görülen ender durumlar dışında Allah Resulü'nün sözleri herhangi bir yorum ve açıklama yapılmadan olduğu gibi kaydedilmiş, nebevî hikmetten kaynaklanması sebebiyle ilk iki halife ve özellikle Hz. Ömer başta olmak üzere bazan ashabın ve çok nadir olarak başkalarının ayrı doğrultudaki söz ve uygulamalarına atıfta bulunulmuştur.

Allah'ın kullarına kılavuzluk için seçtiği ve bizzat eğittiği son elçinin bu alandaki örnekliğini, kaybettiği güneşi karanlıklarda arayanlarla imarı ile hayatı arasındaki çelişkiye aldirmeden ya da bu çelişkiden habersiz nefes tüketenlere bir kez daha hatırlatmak sorumluluğuyla kaleme alınan ve belirli bir zaman içinde sonuçlandırılması sebebiyle konuyla ilgili herşeyi derleme iddiasından uzak olan bu mütevazî çalışmanın erdemli bir "demokrasi" için katkı olması dileğimidir. Gayret bizden, başarı Allah'tandır.

Ahmet Özel

Mayıs 2005 / Üsküdar

I. BÖLÜM

HZ. MUHAMMED'İN YÖNETİM MİSYONU

Peygamberlik-Yöneticilik İlişkisi

Resulullah'ın peygamberlik misyonu ferdî ve manevî hayatın olduğu kadar sosyal ve maddî hayatın da mükemmellik ölçüsünü ortaya koymayı, her iki alanda da insanlara kılavuzluk yapmayı kapsamaktadır. Müslümanlar inançları gereği Hz. Peygamber'in her iki alandaki kılavuzluk ve otoritesini kabul etmekle birlikte İslam dünyasında onu tanıma ve anlama konusunda genellikle yeni bir sosyal düzenin kurucusu olarak gösterdiği faaliyetlerden çok ferdî ve manevî hayata kılavuzluğuna alaka duyulmuş, hayatıyla ilgili literatür de daha çok bu istikamette gelişme göstermiştir. Esasen tarih boyunca müslüman toplumlarda sosyal hayatın Kur'an ve Sünnet'te belirlenen temel esaslar çerçevesinde şekillenmiş bulunması da insanların bu yönelişlerinde etkili olmuş, manevî olgunluk erdemli bir ferdî hayat kadar düzenli ve hızlı bir sosyal hayat için de ulaşılması gereken bir amaç olarak görülmüştür. Batı dünyasında ise din ile hayatın maddî alanlarını birbirinden ayıran yaygın telakki çerçevesinde peygamberliğin yalnızca ferdî ve manevî hayata kılavuzluk şeklinde kabul edilmesi Hz. Peygamber'in sosyal misyonu ve tarihî rolünün kavranmasında karşılaşılan ciddi zorlukların başında gelmekte ve dolayısıyla Resulullah sosyal ve siyasal hayata fazla angaje olmuş görülmektedir. Bir diğer problem de Batı'nın yüzyıllar boyunca karşı karşıya kaldığı ve savaştığı rakip

bir uygarlığın kurucusu olarak Hz. Peygamber hakkında Ortaçağ boyunca teşekkül eden önyargılardan ve menfi tasavvurdan hala kurtulamamış olunmasıdır. Ayrıca Resulullah'ın manevî yönünün beşerî faaliyetleriyle örtülü olması da bunda önemli rol oynamıştır.

Dünya çapında büyük yankılar uyandıran bir hareketin önderi olarak Hz. Peygamber'in olağanüstü başarısı manevî ve maddî olmak üzere iki saikle izah edilmeye çalışılmıştır. Genelde din âlimlerinin ve diğer müslümanların benimsediği birincisi, Allah tarafından peygamber olarak seçildiği ve dolaşısıyla başarısının ilahî kaynaklı olduğu; Batılı araştırmacılarla tarihçilerin izlediği ikincisi ise başarısının tarihî ve diğer tecrübî sebeplere dayandığı, bu konuda dikkat çekici liderlik vasıfları ve karizmatik şahsiyetinin etkili olduğu yolundadır. Hz. Peygamber'in İslam'da örnek kabul edilen ideal kişiliği ile tarihî kişiliğini yansıtan iki yönü zorunlu olarak birbiriyle çelişmez; aksine bunların her biri kendi araştırma yolunu ve analiz yöntemini izleyen iki ayrı sorgulamayı gerektirir. Allah'ın elçisine yardım ve desteği inanan için tartışılmaz olmakla birlikte Resulullah'ın başarısını izahta sahip bulunduğu üstün vasıfları göz ardı etmek, onun bir insan olarak büyüklüğünü sadece ilahî mesajı nakleden önemsiz bir vasıta seviyesine düşürme riskini taşır¹. Bu durumda getirdiği mesajı bizzat anlayıp yaşayarak insanlara gösterme ve toplumu dönüştürme misyonunu, dinî hayat kadar sosyal hayattaki örneklik ve kılavuzluk rolünü kavramada da zorlukla karşılaşılır.

Hız. Peygamber çeşitli âyetlerde açıkca belirtildiği üzere diğer insanlar gibi bir insandır (el-İsrâ 17/93; el-Kehf 18/110; Fussilet 41/6). Fakat insanlara örnek olduğuna (el-Ahzâb 33/21), yüksek bir ahlak üzere bulunduğuna (el-Kalem 68/4), Allah'ın büyük lütuf ve esirgemesine nail olduğuna, kendisine

---

¹ F. Buhl - A.T. Welch, "Muhammad", *Encyclopaedia of Islam* (new edition), VII, 360.

Hz. Muhammed'in Devlet Yönetiminde Liderlik Sırları

hikmet bahşedildiğine (en-Nisâ 4/113; el-İsrâ 17/39, 87), ilim verildiğine (el-Bakara 2/145; Âl-i İmrân 3/61; er-Ra'd 13/37), kaba ve katı yürekli olmadığına (Âl-i İmrân 3/159), insanlardan korunduğuna (el-Mâide 5/67), ilahî yardımla desteklendiğine (el-Enfâl 8/62; et-Tevbe 9/40; el-Feth 48/3), ilahî gözleme/koruma altında olduğuna (et-Tûr 52/48), hidayete, doğru yola erdirildiğine (el-En'âm 6/161; Yâsîn 36/4; ez-Zuhuruf 43/43; el-Feth 48/2; el-Hac 22/67; ed-Duhâ 93/7), hak ile gönderildiğine (el-Bakara 2/119; en-Nisâ 4/170; Fâtır 35/24), üzerine sükunet ve huzur duygusu indirildiğine (et-Tevbe 9/26, 40; el-Feth 48/26), göğsünün açılıp genişletildiğine (el-İnşirâh 94/1), Allah ve meleklerin ona salat okuduğuna (el-Ahzâb 33/56), inananlara çok düşkün, çok şefkatli ve merhametli olduğuna (et-Tevbe 9/128) dair ayetler yanında hadis ve siyer kaynaklarında da kaydedildiği üzere diğer insanlardan farklı bir kişilik ve birikime sahip bulunduğu, üstün vasıflarla donatıldığı; başarısının temelinde de vahyin bulunduğu ve toplumu bunun kılavuzluğunda yönettiği şüphesizdir. Bu çerçevede güçlü ve sağlıklı bir vücut yapısı, derin bir sezgi, anlayış ve kavrayış kabiliyeti, sağlam bir hafıza, etkili hitabet, ihlas, sabır, cesaret, hilim, cömertlik, haya, iyi geçim, şefkat ve merhamet, vefa, tevazu, adalet, emanet, iffet, doğruluk gibi üstün vasıflara sahipti. Bununla birlikte peygamber olarak görevlendirilmesinin bu özelliklerinden dolayı değil de ilahî seçimin bir sonucu olduğunu belirtmek gerekir. Böyle bir görev verilen kişinin anılan müsbet vasıfları taşıması tabii ve gerekli olmakla birlikte bu özelliklere sahip olmak peygamberlik için yeterli değildir. Zira Allah'ın hiçbir kimseye ihtiyacı yoktur ve bu vasıfları istediği kuluna bahşeder.

Resulullah'ın bütün bu yetenek ve vasıflarıyla birlikte herhangi bir insan gibi yaşadığına ve tabiatüstü özelliği bulunmayan bir insan gibi diğerlerince izlenebilecek örnek bir hayat sürdürdüğüne işaret etmek gerekir. Aksi halde onun hayatı Kur'an-ı Kerim'de de belirtildiği üzere insanlık için mükem-

mel bir örnek olarak mülâhaza edilemezdi². O karakter, ahlak, arzu ve eğilimleri farklı olan bütün insanlara bir rehber olarak gönderildiğinden bunların bütün ferdi ve sosyal ihtiyaç ve sorunlarını giderecek bir ruhi ve fikri olgunlukla donatılmıştı. İzlediği siyaset de bütün fert ve toplumları kapsayan ve bütün eğilimleriyle insan tabiatını göz önünde bulunduran bir genişlik ve derinlik taşıyordu. Hız. Peygamber'in insanlık tarihinde siyasî, hukukî, ekonomik ve sosyal alanlarda ortaya koyduğu değerleri bilfiil uygulamayı başardığı bilinen tek peygamber ve lider olması da bu beşerî kılavuzluk ve önderlik misyonunun bir gereğidir.

İlk dönemlerden itibaren müslüman müellifler Resulullah'ın büyük kahramanlıklarını ve olağanüstü başarılarını onun peygamberlik misyonuyla, Allah'ın yardımına mazhar olmasıyla izaha çalışırken Batılı araştırmacılar buna da vurgu yapan nadir örnekler dışında genellikle şahsî kabiliyet ve becerilerini öne çıkarmışlardır. Sözgelimi W. Montgomery Watt, ortaya çıktığı zaman yaşadığı bölgedeki siyasal, sosyal, ekonomik ve dinî şartlar başarısını kolaylaştırmada etkili olsa da Hız. Peygamber'in sahip bulunduğu üstün vasıflar olmasaydı bu olağanüstü başarının mümkün olamayacağını belirterek bu vasıfları üçe ayırır. Bunların başında gelen manevî keşif istidadıyla -müslümanlara göre vahiyle- Arap dünyası sosyal gerginliklerin çözülmesini sağlayan bir fikirler temeline (ideolojik bir esasa) kavuşmuştu. Böyle bir temelin kurulabilmesi için aynı zamanda hem devrin sosyal rahatsızlığının asıl sebeplerini sezişe (feraset) hem insanı varlığının en derinlerine kadar sarsabilecek bir şekilde bu sezgiyi ifade edebilecek bir dehaya ihtiyaç vardı. İkincisi bir devlet adamı olarak sahip bulunduğu bilgeliştir. Kur'an'daki kavramsal yapı sadece bir temelden ibarettir. Bu temelin üzerinde somut politikalar ve kurumların oluşturduğu bir yapının kurulması gerekirdi. O-

---

² Afzal ur Rahman, s. 11-13

nun izlediği siyasî strateji ve sosyal reformlarındaki bilgeliği, küçük devletin süratle bir dünya imparatorluğu haline gelmesinde, sosyal kurumlarının farklı muhitlere intibak etmesi ve on üç yüzyıldan fazla devam etmesinde kendisine göstermektedir. Üçüncüsü bir yönetici olarak sahip bulunduğu ince görüşlülük ve maharet ile idarî işleri havale ettiği insanları seçmedeki bilgeliğidir. Uygulamada hata ve tereddüt olursa sağlam kurumlar ve kusursuz bir siyaset başarı sağlamaz. Vefat ettiğinde, kurduğu devlet, onun kaybıyla uğradığı sarsıntıya karşı koyabilecek güçteydi ve bu sarsıntıyı atlattıktan sonra akıl almaz bir hızla yayılabildi. İnsan İslam'ın başlangıç tarihi ve Hz. Peygamber'in hayatı üzerine düşündükçe onun gerçekleştirdiklerinin büyüklüğü karşısında şaşkınlığı da o nisbette artar. Şartlar ona pek az insana nasip olacak bir fırsat vermişti, fakat o da bu fırsatı hakkıyla değerlendiren biriydi. Eğer onun bu manevi keşif, devlet adamlığı ve yöneticilik yetenekleri ve bunların ötesinde Allah'a güveni ve kendisini Allah'ın gönderdiğine sarsılmaz inancı olmasaydı insanlık tarihinin önemli bir bölümü hiçbir zaman yazılmamış olacaktı³.

Diğer bazı Batılı araştırmacılar da Hz. Peygamber'in hayatındaki gerçek güçlü faktörün ve olağanüstü başarısının temel anahtarının, başlangıçtan sonuna kadar, Allah'ın hitabına mazhar olduğuna dair sarsılmaz inancı olduğuna, böyle sağlam bir şekilde oluşan ve zerre kadar şüphe taşımayan bir kanaatin diğer insanları da derin bir şekilde etkilediğine; ilahî iradenin icracısı olarak ortaya çıkışındaki açıklık ve kesinliğin, kendisine, söz ve emirlerine nihai olarak boyun eğmeyi sağlayan bir otorite kazandırdığına dikkat çekerler⁴. Tomlin, Hz. Peygamber'i en hafifinden bir ilüzyonun kurbanı olarak görenlerin, tarihin daha sonraki akışının tutarlı bir izahını yapmakta güçlüklerle karşılaşacaklarını, rasyonalizmin de sebe-

³ **Muhammad : Prophet and Statesman**, s. 236-237.

⁴ F. Buhl - A.T. Welch, **a.g.e.**, VII, 375.

bi/amacı küçük görmekle kendi kendisini vakayı açıklayamaz hale getireceğini ve nihayet tabiatçılığın omuzlarına taşıyamayacağı bir yük bindirmektense tabiatüstü bir müdahale imkânını kabul etmenin daha akılsalci olmasa bile daha akıllıca olduğunu belirtirken⁵ onun başarısında şahsî meziyetleri yanında ilahî desteğinin varlığını kabul etmenin gereğine dikkat çekmektedir.

Hız. Peygamber'in görevi sadece kendisine verilen vahyi tebliğ etmekten ibaret değildi; tebliğ ettiği dine insanları davet etmek, dinin esaslarını açıklayıp bizzat yaşamak (el-Bakara 2/151; Âl-i İmrân 3/164; el-Cum'a 62/2), gönderildiği toplumu bu doğrultuda yönetip yönlendirmek (en-Nisâ 4/105) ve yeni bir toplum modeli oluşturmak da onun görevleri arasındaydı⁶. Zira peygamberliğin amacı yalnızca belli esasları insanlara bildirmek değil ferdî ve toplumsal planda bir dönüşümü de sağlamaktır. Bu sebeple Resulullah'ın bizzat dini yaşayarak insanlara da bunun nasıl mümkün olduğunu göstermesi (**şehid-şâhid**: el-Bakara 2/143; en-Nahl 16/89; el-Hac 22/78; el-Ahzâb 33/45; el-Feth 48/8; el-Müzemmil 73/15) gerekmekteydi. Müminler de ona uymak (**itaat**: Âl-i İmrân 3/32; en-Nisâ 4/64, 80; el-Mâide 5/92; en-Nûr 24/54), emir ve yasaklarına boyun eğmek (**inkiyad**)⁷ sorumluluğu yanında örnek eylem ve davranışlarına tabi olmak (**ittiba**: Âl-i İmrân 3/31; el-A'râf 7/157) ve onu örnek almakla (**teessi**: el-Ahzâb 33/21) emr olunmuşlardır⁸.

Alimler, bir hadisten hüküm çıkarmak ve bağlayıcılık derecesini belirlemek için dikkat edilmesi gereken hususlardan biri olarak Hız. Peygamber'in o sözü hangi sıfatla söylediğinin tesbit edilmesini gösterirken hem ferdî ve manevî hem sosyal

⁵ *Philosophers of the East and West*, s. 231.

⁶ Mehmet Görmez, s. 275.

⁷ İbn Mâce, "Mukaddime", 6; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV,126.

⁸ Görmez, s. 275.